

Kanımıza dokunuyor(du)...

Dr. İbrahim Altan

1964 yılında İstanbul'da doğdu. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2004 yılından itibaren Endonezya, Pakistan, Nijer, Filistin, Somali, Yemen, Suriye, İran, Arakan, Etiyopya, Lübnan, Makedonya, Bosna, Bulgaristan vb. ülkelerde insani yardım çalışmaları yönetti. Deniz Feneri Derneği Genel Sekreterliği, İslam İşbirliği Teşkilatı İnsani İşler Birimi Türkiye Temsilciliği görevlerini yürüttü. Halen Türk Kızılay Genel Müdürü ve Cumhurbaşkanlığı Sosyal Politikaları Kurulu Üyesidir.

İletişimde 'kriz' genellikle 'o an yaşanan' ve beklenmedik bir sorunun tarif için kullanılır. Bu, büyük ölçüde de doğrudur. Oysa belki bir de "kronik kriz" tanımına ihtiyaç vardır, iletişimin bir türlü çözemediği sorunları tanımlamak için. Genellikle "aslında çok güzel işler yapıyoruz da kendimizi anlatamıyoruz" ifadesinde can bulan tam da budur. Burada da devreye "stratejik iletişim" tanımı ve uygulamaları girer. Belirli bir stratejiyle çerçevesiz bir iletişim sürecinin çözemeyeceği sorun çok azdır.

Türk Kızılayı, bundan 152 yıl önce bir grup gönüllü hekim tarafından "Osmanlı Hasta ve Yaralı Askerlere Yardım Cemiyeti" adıyla kurulmuştur. Kuruluşundan beri gönüllü bir teşkilat olan, milletimizin hafızasına Hilâl-i Ahmer olarak yerleşen Kızılay, kuruluş amacıyla da paralel bir şekilde halk sağlığı ile yakından ilgilenmiştir.

Halk sağlığının korunması ile yakından ilgilenen Türk Kızılayı'nın bu alanda yürüttüğü önemli faaliyetlerden bir tanesi kan hizmetleridir. 1957 yılında Ankara ve İstanbul'da ilk kan merkezlerini kurarak günümüze kadar bu faaliyetleri yürüten Türk Kızılayı, ülkemizin kan ihtiyacının yüzde 90'ını gönüllü kan bağışçılarından almaktadır. Peki, bu hep böyle miydi? Milletimiz Kızılay'ın çağrısını duyunca koşma koşma kan vermeye mi gidiyordu? Elbette hayır. "Kronik kriz" dediğimiz durum tam da buydu.

Kızılay ne yaparsa yapsın, 2005 yılı itibarıyla ülkemizin kan ihtiyacının ancak %25'ini karşılayabiliyor, bu oranı da çoğu zaman çok da "gönüllü olmayan" kesimlerden aldığı bağışlarla temin ediyordu.

2005 yılı itibarıyla Kızılay, bir yol ayrımına gelmişti. Ülkede sağlık alanında reform yapma niyetiyle yola çıkmış yeni bir iktidar vardı. Yeni iktidarın bu alanda "Böyle gelmiş böyle gidiyor." yaklaşımına göz yummayacağı açıktı. Ülkenin kan ihtiyacını karşılamak için 1957'den beri çalışan ancak tüm çabalarına rağmen ülke kan ihtiyacının yüzde 25'ini, asker ve polis gibi zorunlu kesimlerin bağışlarıyla karşılayabilen bir yapıya göz yumması da beklenmiyordu. Ülkenin TV kanallarında sık sık kan simsarları haberleri yapıyor, herkes hastasına kan bulabilmek için normal olmayan yollar deniyor, kan hâlâ para ile satılan bir tedavi aracı olarak işlem görüyordu.

Kızılay'ın önünde iki yol bulunuyordu, ya gönüllü kan bağışı organizasyonu alanından çekilecek, gerektiğinde Devlete yardımcı olacak bir yapıya dönüşecek ya da bu alanı tamamen sa-

hiplenecekti. Kızılay zor olan ikinci yolu seçti. "Ülkemizin kan ihtiyacının tamamını gönüllülerden karşılayabiliriz" diyerek, siyasi otoriteden kendisini bu alanda görevlendirmesini istedi. Sağlık Bakanlığı, ulusal kan temin görevini Kızılay'a verdi.

Stratejik İletişimin Gücü

Türkiye'nin kan temininde yaşanan sıkıntıyı bir "kronik kriz" olarak ele almak en doğru yaklaşım olacaktır. Bu krizin iki temel nedeni bulunuyordu. Birincisi Kızılay'ın hizmet birimlerinin yaygınlaşması, standardizasyonunun sağlanması, iletişim altyapısının güçlendirilmesi, kan alma ekipmanlarının, laboratuvarlarının dünya standartlarına çıkartılması vb. altyapıya dair konulardı. Krizin ikinci boyutu ise "donör kazanımı" olarak özetlenebilecek olan "toplumla iletişim" konusuydu. Zira Türkiye'de iyilikseverler, radyoda, belediye anonslarında duydukları bir kan bağışı çağrısı için harekete geçiyor ancak bunu düzenli bir eylem haline getirmiyordu. Oysa kan acil değil sürekli bir ihtiyaçtı ve insan hayatını acil bir durumda verilen kan değil, daha önce alınmış, testleri yapılmış, sağlıklı olduğu ortaya konulmuş kan kurtarabilirdi.

Nereden Başlamalı?

Kronik bir iletişim krizi haline gelmiş olan kan bağışı çağrılarında cevap vermeme sorununu çözmek için öncelikle sorunun

kaynağının ne olduğunun tespit edilmesi gerekiyordu. İnsanlar çeşitli nedenlerle kan bağışından kaçınıyordu. Bireysel işne korkusu, kan merkezlerinde hastalık bulaşma ihtimali, "Nasıl bir başkası vermiştir." düşüncesi gibi nedenlerle kan bağışı için harekete geçmiyorlardı. Asıl sorun ise "duyarsızlık" idi.

İletişim ekibi üç aşamalı bir stratejik iletişim planı ile bu sorunun çözülebileceğine inanıyordu. Bunun için de ölçülebilirlik kıstaslarını içinde barındıran bir "davranış değişikliği" planı hazırlandı. Planın 2 yıl sürmesi öngörülen ilk aşaması, Türkiye'de ciddi bir kan bağışı problemi olduğu konusunda farkındalık oluşturmaktı. Ortaya konulan iletişim planının ilk aşaması olan "farkındalık oluşturma" bölümü, ayağını ülke gerçeklerine basacak şekilde hazırlanmıştı. Türkiye'de yaşayan insanlar için bayrak ve o bayrağa rengini vermiş olan "kan", üzerinde mutabık olunan değerler arasında yer alıyordu. Onun için farkındalık oluşturma sürecinin sloganı olarak "Kanımızın yetmemesi kanımıza dokunuyor" ifadesini belirledik. İçinde manifestosu da olan bir çalışma ile tüm gazetelerin ücretsiz verdiği yerler sayesinde tüm milletimize mesajımızı ulaştırdık.

Bu çalışmanın billboard, televizyon, radyo gibi platformlar için uyarlanmış versiyonları, kan bağışı alacak ekiplerin kullanacağı versiyonları hazırlandı. Türkiye'nin gönüllü kan temininde ciddi bir sorun yaşadığı, bunun çözümü için atılması gereken adımlar olduğu konusu tüm kamuoyunun dikkatine sunuldu. Bu çalışma, dayanağını ülkemizde üzerine titrenen değerlerden alıyor, demiştik. Çalışma ortaya çıkartıldığında hissedilen sahiplenme çok doğru bir zemine basıldığına da kanıtı oldu. "Kanımızın yetmemesi kanımıza dokunuyor" ifadesi çok dikkat çekti. Özellikle Orta Anadolu gibi yerlerde ekiplerin kan bağışı kabul etme verimlilikleri bir anda üç katına kadar çıktı.

Kan vermeme krizini aşmak için farkındalık kampanyasını 2 yıl sürdürme planı yapılmıştı. Bu plana göre, toplum önce sorunun farkına vararak adım atmaya niyetlenecekti. Ardından ise harekete geçirecek olan kampanya başlatılacaktı. İki yılın sonunda kan bağış rakamları 342.146 üniteden 592.695 üniteye çıkmıştı. Bu sayılar arasında asker-polis gibi meslek gruplarının verdiği kan bağışları istenildiği gibi düşmekte, sivil ve tamamen gönüllü kişilerin verdiği kan bağışları artmaktaydı.

Kan vermeme krizini aşmak için farkındalık kampanyasını 2 yıl sürdürme planı yapılmıştı. Bu plana göre, toplum önce sorunun farkına vararak adım atmaya niyetlenecekti. Ardından ise harekete geçirecek olan kampanya başlatılacaktı. İki yılın sonunda kan bağış rakamları 342.146 üniteden 592.695 üniteye çıkmıştı. Bu sayılar arasında asker-polis gibi meslek gruplarının verdiği kan bağışları istenildiği gibi düşmekte, sivil ve tamamen gönüllü kişilerin verdiği kan bağışları artmaktaydı.

2005 yılında temelleri atılan, 2006 yılı itibarıyla sahada hayata geçirilen “Ulusal Güvenli Kan Temini Projesi” tüm boyutlarıyla ülkemizin gurur duyduğu çalışmalardan biri oldu. Türkiye'nin kronikleşmiş kan bağış problemi, kronik krizin iletişimi olarak ele alındı ve dünyaya örnek olacak şekilde çözüldü.

Krizin çözümüne ilişkin oluşturulan iletişim stratejisi, -iletişim dünyasının diliyle söylemek gerekirse- “çalışıyordu.”

“İyi İnsanlar” Aranıyor...

İletişim stratejisinin ikinci bölümü, toplumu harekete geçirmeyi amaçlıyordu. Hiçbir karşılık beklemeden, hiç tanımadığı bir insana kendi kanının bir bölümünü veren kişiler, olsa olsa “iyi insanlar” olurlardı. Stratejinin bu aşaması “iyilik ve iyi insan” kavramı üzerine basacaktı ayağını. Herkes de “iyi insanlar” arasında yer almak isteyecekti elbette.

İkinci aşamanın hedefi yıllık 1 milyon ünite kan bağış olarak konuldu. Bu hedefin başarılması halinde “işlerin yolunda gittiğinden” emin olunabilecekti. Zira bu kişilerin bir bölümü artık düzenli kan bağışçısı haline dönüşecek

Tablo 1: İletişim çalışmaları sonrasında yıllara göre artan kan bağış sayısı.

2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
342.142	502.102	592.695	654.081	848.586	1.014.586	1.276.212	1.469.807
2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
1.640.878	1.860.258	1.937.932	2.141.765	2.391.573	2.571.482	2.809.237	

ve sistemin çalışması kolaylaşacaktı. Harekete geçirme kampanyası başladıktan sonraki iki yıl içerisinde 1 milyon hedefine ulaşmak için ülke çapındaki kan bağış noktaları artırıldı, personel takviyeleri yapıldı, mobil kan bağış araçları sahaya daha fazla sürüldü ve iyi insanlara çağrı yapılmaya başlandı.

Türkiye'nin kan bağış problemi ilk başından beri “milli bir konu” olarak konumlandırıldı. Belki bu sayede de ulusal basın, Kızılay'ın çalışmalarına çok büyük destek verdi. Yine hiçbir

kampanya harcaması yapılmadan tüm mecralarda 1 milyon iyi insan arandığı bilgisi kamuoyuna ulaştırıldı. Kan bağış rakamları da yıldan yıla planlandığı şekilde artıyordu. En sevindirici boyut şuydu: Düzenli kan bağışçısı yani yılda ikiden fazla kez kan bağışlayan kişi sayısı artıyor, gönüllü kan bağışçısı sayısı hızla yükseliyordu. Türkiye, bu yolla iyilik yapmayı sevmiştir.

Bu kapsamda hayata geçirilen Ulusal Güvenli Kan Temini Projesi hazırlanırken ana hedefler şöyle belirlenmişti:

- Ülke genelinde güvenli, kaliteli ve ekonomik kan komponentleri elde edilmesi

- Kan ihtiyacı olan vatandaşların her türlü kan hizmetini, ülkenin herhangi bir yerinde tedavi gördüğü sağlık kuruluşunda koşulsuz ve zamanında alması

- Reçete ve ücret ödeme uygulamasının ortadan kaldırılması

- Kan bankacılığındaki yöntemlerin ve uygulamaların modernize edilip geliştirilmesi, standardize edilmesi, devamlı kalite kontrolüne tabi tutulması

- Kan hizmetleri organizasyonunun ülke genelinde yapılanması ve yaygınlaştırılması, otomasyona geçilmesi

- Bütün vatandaşların gönüllü kan bağışçılığı konusunda bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi ve özendirilmesi

Proje uygulanmaya başlayıp süreç ilerledikçe hedeflere hızla ulaşıldığı gözleniyordu. Özellikle kan bağışçı sisteminden para ilişkisinin tamamen çıkartılması toplumda büyük bir destek görüyordu. Artık kimse yakını için kapı kapı kan aramıyor, simsarlar işsiz kalıyor, "Kızılay bizden aldığı kanı satıyor." ifadeleri tarihe karışıyor ve Kızılay'ın

bağışçı tipi göze çarpmaktadır. Yıllık kan bağışçı sayısı 2 milyon ünitedir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün raporuna göre, gelişmekte olan ülkelerde güvenli kanın sağlanamama nedenleri arasında; yetersiz gönüllü kan bağışçı sebebiyle güvenli olmayan, (replasman, kana kan, zorunlu yöntem vb.) ve en ucuz yöntemlerin tercih edilmesi gösterilmiştir.

Dünya çapında yılda 107 milyon ünite kan bağışçı yapılırken neredeyse yarısı yüksek gelirli ülkelerde gerçekleşmektedir. Toplam 156 ülkenin raporlarına göre:

• 71 ülke kan tedarikinin %90'ını karşılıksız gönüllü bağışçısıyla sağlamaktadır.

• 71 ülkenin 60'ı ise kan tedarikinin %100'ünü karşılıksız gönüllü bağışçısıyla sağlamaktadır.

• 73 ülkede kan tedarikinin %50'den fazlası replasman bağışçısıyla sağlanmaktadır.

• 22 ülke ise halen karşılıklı bağışçı topladığını rapor etmiştir.

toplam imajına kan bağışçı sistemi büyük bir katkı sağlıyordu.

Dayanışma ile Her Sorunu Çözeriz

Ulusal Güvenli Kan Temini Projesi sahada istenildiği gibi geliyor, bu süreçte özel hazırlanan stratejik iletişim süreci de kendisinden beklenecekti. Stratejinin üçüncü aşamasına geçmenin de zamanı gelmişti. Zira 1 milyon iyi insan bulunmuştu.

Şimdi dayanışmayı güçlendirme zamanıydı. Eğer bir toplumsal organizasyon içinde sevincimizi de kederimizi de ortak yaşıyorsak ortaya çıkan sorunları da ancak ve hep dayanışma ile çözebiliriz. Bu ruhu topluma, özellikle de "iyi insanlara" geçirmek için stratejinin üçüncü ayağı, "tutundurma" aşaması "Birbirimize ihtiyacımız var" sloganı ile kamuoyuna sunuldu.

2005 yılında temelleri atılan, 2006 yılı itibarıyla sahada hayata geçirilen "Ulusal Güvenli Kan Temini Projesi" tüm boyutlarıyla ülkemizin gurur duyduğu çalışmalardan biri oldu. Türkiye'nin kronikleşmiş kan bağışçı problemi, kronik krizin iletişimi olarak ele alındı ve dünyaya örnek olacak şekilde çözüldü. Proje ve projenin iletişimi konusunda birçok ülkenin Kızılay ve Kızılhaç derneklerine destek verildi. En son KKTC Kızılay'a aktarılan proje ile KKTC'nin kan bağışçı sorunu büyük ölçüde çözüldü. Aradan geçen yıllar içinde gelinen aşamada Kızılay; ülke kan ihtiyacının yüzde 90'ını gönüllü kan bağışçılarından karşılayan, düzenli kan bağışçısı sayısı her yıl orantısız olarak artan, genç kan bağışçı sayısı ve kadın kan bağışçı sayısı her yıl artan kan bağışçı sisteminin yanına Türkiye Kök Hücre Koordinasyon Merkezi (TÜRKÖK) ile kemik iliği temini projesini ve en son Covid-19 hastalığının tedavisinde kullanılan antikor içeren plazma bağışçı kabulü ve hastanelere ulaştırma sürecini sahiplenmiş, büyük bir güce sahip olmuştur.

Kaynaklar

Kızılay Tarih, <https://www.kizilay.org.tr/Kurumsal> (Erişim Tarihi: 01.05.2020)

Türk Kızılay Kan Hizmetleri İstatistikleri, <https://kanver.org/EKutuphane/FaaliyetKitapları>, (Erişim Tarihi: 01.05.2020)

Türk Kızılay Kan Hizmetleri hakkında ayrıntılı bilgi için, <https://www.kanver.org/EKutuphane/sss> (Erişim Tarihi: 01.05.2020)

Dünyada Kan Hizmetleri

Günümüzde kan bankacılığı alanında problemlerini çözmüş, etkin organizasyon kurmuş ülkeler kan bankacılığı faaliyetlerini iki aşamada tanımlamıştır:

• Donasyon kan bankacılığı: Güvenli (gönüllü, düzenli, bilinçli, karşılık beklemezsiniz) kanın sağlanması, bağışlanan kanlara gerekli laboratuvar işlemlerinin yapılması, kanın saklanması ve hastanelere ulaştırılması

• Transfüzyon kan bankacılığı: Kanın hastalar için kullanılması, kullanıldıktan sonra kayıt altında alınan bilgilerin takip edilmesi.

Geliştirdikleri sağlık politikaları doğrultusunda çalışan gelişmiş ülkelerdeki kan bankacılığı sistemine göz atacak olursak;

• Amerika Kızılhaçı ülke kan ihtiyacının %40'ından fazlasını karşılamakta, işlemekte ve tüm ülkedeki 3 bin hastane ve transfüzyon merkezine dağıtımını gerçekleştirmektedir. Kızılhaç her yıl yaklaşık 4 milyon kan bağışçısından 6,5 milyon ünite kan bağışçı almakta ve 9 milyondan fazla kan bileşeninin transfüzyon için dağıtımını gerçekleştirmektedir.

• 2012 verilerine göre Alman Kızılhaçı Kan Transfüzyon Hizmetleri yılda 3,5 milyon tam kan bağışçı almaktadır. Gerçekleşen bağışçılar, ülke kan ihtiyacının %80'ini karşılamakta ve 2 milyon gönüllü kan bağışçısı bulunmaktadır.

• Japonya'da donasyon kan bankacılığı hizmetlerinin tamamı, 7 bölgesel kan merkezi ile Japon Kızılhaçı tarafından yürütülmektedir. Ülkede uygulanan kan bankacılığı sistemine göre 3 farklı kan